

КАК ОТГОВАРЯТ НЕДЕЕСПОСОБНИТЕ, ПРИЕЛИ НАСЛЕДСТВОТО ПО ОПИС, ЗА НАСЛЕДСТВЕНИТЕ ЗАДЪЛЖЕНИЯ СЛЕД НАВЪРШВАНЕ НА ПЪЛНОЛЕНИЕ?

Критични бележки към решение
№ 12/2.02.2015 г. по гр. д. № 3895/2014 г.
на ВКС, III г. о.

*Васил Петров**

1. Решението на Върховния касационен съд (ВКС)

Повод за настоящите бележки е наскоро постановеното по реда на чл. 290 ГПК решение № 12/2.02.2015 г. по гр. д. № 3895/2014 г. на ВКС, III г. о., което повдига интересни наследственоправни въпроси и според мен не им дава най-правилния отговор.

Касационното обжалване по делото е допуснато по следния въпрос (решен от въззивния съд в противоречие с практиката на ВКС – основание по чл. 280, ал. 1, т. 1 ГПК за касационна селекция): **Пречка ли е законен наследник, който е приел наследството по опис, реализирано във връзка със защитата на чл. 61 ЗН спрямо недееспособни, да приеме по изричен или мълчалив начин останалото извън опис наследство след настъпване на възраст за пълнолетие?**

За да отговори на въпроса, ВКС съобразява, че приемането на наследството по опис има защитна функция – да се отдели наследственото имущество, за да се ограничи само до неговия размер отговорността на наследниците за задължения на наследодателя – арг. от чл. 60, ал. 2 от Закона за наследството (ЗН). Приема, че недееспособните са защитени от закона чрез изискването те да приемат наследството само по опис (чл. 61, ал. 2 ЗН). Поради това, че докато са недееспособни, те приемат наследството единствено по опис, това действие може да се извърши и след изтичане на тримесечния срок по чл. 61, ал. 1 ЗН. По отношение на тях този срок следва да се счита за

* Съдия в Софийския районен съд, задочен докторант по административно право и административен процес в ЮФ на СУ „Св. Климент Охридски“.

преклузивен от момента, в който отпадне причината за недееспособността и те могат да изразяват валидно самостоятелна воля. След отпадане на недееспособността приемането може да се извърши както по реда на чл. 49, ал. 1 или 2 ЗН, така и по реда на чл. 51, ал. 1 ЗН. Такъв е и отговорът, който съставът на ВКС дава на въпроса, по който е допуснато касационно обжалване. В този смисъл е цитирана и задължителна практика на ВКС (решение № 187/20.04.2011 г. по гр. д. № 1780/2009 г. на ВКС, I г. о. [погрешно посочено като постановено по дело № 1780/2011 г. – б. а.]; т. 5 от Тълкувателно решение от 19.12.2013 г. по т. д. № 3/2013 г. на ОСГК).

В съответствие с така даденото тълкуване ВКС отменя обжалваното въззивно решение, с което е прието, че приемането по опис от недееспособен наследник е пречка по-нататък във времето, след навършване на пълнолетие, наследникът да приеме наследството направо – изрично или мълчаливо. Отречен е изводът на въззивния съд, че извършеното от ответницата след навършване на пълнолетие разпореждане с наследствен недвижим имот, невключен в описа, е нищожно и тя следва да отговаря ограничено – само до размера на полученото наследство – за сумата от 372 лв., за която искът е основателен, а за разликата над нея той трябва да се отхвърли.

ВКС решава спора по същество при следната фактология: наследодателят на ответницата и неин баща е получил от ищеца кредит, който не е погасил; към момента на откриване на наследството му (20.12.2008 г.) ответницата е била непълнолетна (15-годишна) и предвид чл. 61, ал. 2 ЗН е приела наследството по опис (на стойност 372 лв.) със съгласието на майка си; след навършване на пълнолетие (на 27.10.2011 г.) се е разпоредила (на 1.11.2011 г.) с идеална част от притежаван от баща ѝ наследствен имот (получен от него през 1997 г. по наследяване от баща му), невключен в описа, а впоследствие (на 12.02.2013 г.) е направила отказ от наследството му; другият наследник по закон на баща ѝ – неговата съпруга и нейна майка, се е отказала от наследството му на 17.03.2009 г.; към момента на подаване на заявлението за издаване на заповед за изпълнение неиздължената сума по кредита е общо 63 430,94 лв. – 32 860,12 лв. главница и 30 570,82 лв. договорна лихва.

При тези обстоятелства и с оглед на дадения отговор на поставения въпрос ВКС приема, че след отпадане на недееспособността с навършване на пълнолетие на ответницата – от който момент тя е могла да изразява напълно самостоятелно волята си, за нея е възникнала възможността да приеме изцяло наследството на баща си. Тя го е направила конклюдентно – като се е разпоредила с невключен в описа негов имот. Извършеният след приемане на наследството отказ от същото е недействителен (отказ е възможен само ако наследството не е прието) и ирелевантен за изхода на спора. При това положение отговорността на ответницата не е ограничена само до разме-

ра на полученото наследство съобразно чл. 60, ал. 1 ЗН, а е за всички права и задължения на наследодателя ѝ. С оглед на това задължението на наследодателя за връщане на получения кредит ведно с последиците от неизпълнението е преминало върху нея като негов единствен наследник по закон. Предявените иски по чл. 422 ГПК са уважени в пълен размер.

2. Критика на изведеното разрешение на въпроса, по който е допуснато касационно обжалване

Намирам за неправилен дадения по реда на чл. 291 ГПК отговор на въпроса, по който е допуснато касационно обжалване. Вярно е, че недееспособните са защитени от закона, който въвежда изискването те да приемат наследството само по опис (чл. 61, ал. 2 ЗН). Вярно е и че в съдебната практика и в доктрината е утвърдено становището, че изискването недееспособните да приемат непременно наследството по опис означава, че това действие може да се извърши и след изтичане на тримесечния срок по чл. 61, ал. 1 ЗН, т.е. че за недееспособните срокът по чл. 61, ал. 1 ЗН не важи¹. От това по необходимост следва, че по отношение на недееспособните срокът по чл. 61, ал. 1 ЗН следва да се счита за преклузивен от момента, в който отпадне причината за недееспособността, т.е. от навършване на пълнолетие. Това означава в частност, че ако преди да навършат пълнолетие, недееспособните наследници не са приели наследството по опис, то възможността за приемане на наследството по опис за тях се преклудира в тримесечен срок от навършване на пълнолетие, освен ако на основание чл. 61, ал. 1, изр. 2 ЗН районният съдия по молба на вече пълнолетния наследник не е продължил срока за приемане на наследството по опис.

Категорично обаче не е вярна тезата на ВКС, че веднъж приетото наследство по опис от недееспособния, преди да навърши пълнолетие, може да бъде последвано от допълнително приемане на наследството с конклюдентни действия по разпореждане с наследствен обект, невключен в описа, или по останалите начини за приемане на наследство, посочени в чл. 49, ал. 1 и 2 ЗН и по реда на чл. 51, ал. 1 ЗН.

Ноторно е, че наследство се приема валидно веднъж². Законът за наследството не предвижда възможност наследник, приел наследството по опис, допълнително да

¹ Решение № 187/20.04.2011 г. по гр. д. № 1780/2009 г. на ВКС, I г. о.; т. 5 от Тълкувателно решение от 19.12.2013 г. по т. д. № 3/2013 г. на ОСГК. Общо мнение в доктрината. Вместо всички вж. **Тасев, Хр.** Българско наследствено право. 10 прераб. и доп. изд. Нова ред. С. Тасев, Г. Петканов. С.: Сиела, 2013, с. 132.

² Когато волята на наследника да приеме наследството е опорочена (например поради измама или заплашване), то приемането може да бъде унищожено с иск на

размисли и да приеме наследството втори път – този път направо. Приемането на наследство по опис е разновидност на приемането на наследство, при която само се ограничава отговорността на наследника – чл. 60, ал. 2 ЗН³. След като наследството вече е прието, последващото му повторно приемане е недопустимо, защото правото на наследяване вече е упражнено и съответно погасено⁴. Наследството се приема също така изцяло, като съгласно чл. 54, ал. 1 ЗН приемане на наследството за част от същото е недействително⁵.

Тезата на ВКС, че наследник, който веднъж е приел наследство по опис, след това може да приеме отново направо наследството по реда на чл. 49, ал. 2, изр. 1, предл. 1 ЗН посредством разпоредителна сделка с имот, невключен в описа, явно изхожда от идеята, че е допустимо частично приемане на наследство. Това обаче е забранено от закона.

Тезата изхожда и от една погрешна представа за описа като средство за индивидуализиране на наследствената маса, по отношение на която се извършва приемането. Тази идея също е неприемлива. Описът е една формалност, част от фактическия състав на приемането на наследство по опис – той има преди всичко доказателствено значение с оглед на принудителното изпълнение върху наследственото имущество от страна на наследствените кредитори⁶. Ако при описа наследникът съзнателно пропусне да посочи на районния съдия наследствено имущество, то той губи изгодите от

наследника или по пътя на възражението. След унищожаването на порочното приемане правото на наследяване може да бъде упражнено валидно отново. В текста на статията обаче не се има предвид тази хипотеза.

³ Вж. моята статия „За отговорността на приелия наследството наследник за наследствените дългове“ – <http://challengingthelaw.com/semeyno-i-nasledstveno-pravo/za-otgovornostta-na-prielia-naslednik-po-opis/>, ISSN 1314-7854, 8.02.2015 г. В нея съм обосновал тезата, че наследникът, приел наследството по опис, отговаря за наследствените задължения само с наследствената маса, като съдебният изпълнител може да насочва изпълнение само към обекти в тази маса (отговорност *cum viribus hereditatis*). При тази теза, която поддържам, че отговаря на действащия закон и се споделя от част от съдебната практика, оценката на наследствената маса при описа не интересува исковия процес. Съдът само установява дали съществува претендираното наследствено задължение и дали то е изискуемо, и ако е така, осъжда наследника, приел по опис, да го заплати изцяло, без да се интересува каква е оценката на наследствената маса при описа – защото тя не е горен предел на отговорността. Ето защо, дори да бяхме приели по делото, че след навършване на пълнолетие наследникът продължава да отговаря ограничено, ВКС пак следваше да отмени въззивното решение и да уважи исквете изцяло.

⁴ **Марков, М.** Приемане и отказ от наследство от недееспособен наследник. – Съвременен право, 2013, № 6, с. 30.

⁵ **Марков, М.** Пак там. Такова е и общото мнение.

⁶ Вж. т. 4 от Тълкувателно решение от 19.12.2013 г. по т. д. № 3/2013 г. на ОСГК.

приемането на наследството по опис съгласно чл. 64 ЗН. Тази санкция е неприложима към недееспособните заради особената закрилна норма на чл. 61, ал. 2 ЗН⁷. Но дори и някой наследствен имот да бъде изпуснат при описа поради това, че наследникът не знае за него, той не губи принадлежността си към наследствената маса. За да изпълняват принудително върху него за събиране на дълговете си, кредиторите на наследството няма нужда да канят наследника да приеме допълнително наследството за този имот, нито да бъде съставян нов опис или допълван старият. Нито наследникът, за да влезе във владение на този имот и да стане негов собственик, има нужда и е възможно да приеме втори път наследството, и то само за отделен наследствен имот. Едно подобно негово волеизявление би било недействително. Както е недействителен и отказ от наследство, след като то е прието веднъж – направо или по опис.

3. Алтернативно разрешение на казуса

След като изяснихме правилния отговор на въпроса за допустимостта недееспособен наследник, който е приел наследството по опис, да приеме по изричен или мълчалив начин останалото „извън описа“ наследство след настъпване на пълнолетието, е време да отговорим по същество на казуса, с който се е занимал ВКС.

Към момента на откриване на наследството на баща ѝ (20.12.2008 г.) ответницата е била непълнолетна (15-годишна) и за да спази изискването на чл. 61, ал. 2 ЗН, е приела наследството по опис със съгласието на майка си. От изложените от ВКС факти не става ясно кога точно е прието наследството, но във всички случаи това е станало преди 27.10.2011 г., тъй като тогава ответницата е станала пълнолетна, а е посочено, че наследството е прието, докато е била непълнолетна. Най-вероятно приемането на наследството по опис е станало на 17.03.2009 г., на която дата другият наследник по закон – майката на ответницата и съпруга на покойния ѝ баща, се е отказала от наследството, тъй като същевременно майката на ответницата е дала попечителско съ-

⁷ В литературата са застъпвани и други становища относно обхвата на закрилата на недееспособните наследници. Обсъждало се е дали при съзнателно укриване на актив от наследството от недееспособния наследник последният не върши гражданско правонарушение (деликт), поради което санкцията за загубване на изгодите от приемането на наследството по опис и за загубване на дял в укритото следва да бъде приложима и за недееспособния, а на него да се признае регресно право срещу законния представител, попечителя или настойника, допуснал укриването (вж. **Цонов, Ал.** Коментар по Закона за наследството. С.: Изд. на ВС на РБ, 1993, с. 156; за същия спор в старата доктрина вж. **Венедиков, П.** Система на българското наследствено право. 2. прераб. изд. С.: Печ. „Книпеграф“, 1945, с. 222, който отрича възможността за неограничена отговорност на недееспособния наследник). Тази теза не е намерила никога прием в съдебната практика.

действие за извършване на приемането на наследството по опис от непълнолетната ответница.

След навършване на пълнолетие (на 27.10.2011 г.) ответницата се е разпоредила (на 1.11.2011 г.) с идеална част от притежаван от баща ѝ наследствен имот (получен от него през 1997 г. по наследяване от баща му), невключен в описа. Само поради този факт ответницата, вече пълнолетна, отговаря неограничено за наследствените задължения на баща си, но не защото, както смята ВКС, тя може да приеме втори път наследството, и то частично – за невключения в описа имот. Причината е друга.

Неограничената отговорност на дъщерята следва от действието на нормата на чл. 65, ал. 1 ЗН, съгласно която наследникът, който е приел наследството по опис, управлява наследствените имущества, като е длъжен да полага грижа, каквато полага към собствените си работи. Той не може да отчуждава недвижимите имущества до пет години от приемането, а движимите – до три години, освен с разрешение на районния съдия; *в противен случай отговаря за задълженията на наследодателя неограничено*. В случая не се твърди, че разпореждането от 1.11.2011 г. от страна на ответницата с идеална част от недвижим имот е извършено с разрешение на районния съд, а то във всички случаи е в границите на петгодишния срок по чл. 65, ал. 1 ЗН (между смъртта на баща ѝ и разпоредителната сделка има по-малко от 4 години). Като е извършила тази разпоредителна сделка, без да поиска разрешението на районния съдия, ответницата е загубила изгодите от приемането на наследството по опис и отговаря неограничено.

Ето защо в крайна сметка е правилен изводът на ВКС, че ответницата, вече пълнолетна, отговаря неограничено за наследствените задължения поради извършеното от нея разпореждане с наследствен имот след навършване на пълнолетие. Но това е така само защото разпоредителната сделка в случая е извършена в рамките на петгодишния срок по чл. 65, ал. 1 ЗН. При други фактически данни – ако сделката бе извършена след този срок, изводът щеше да бъде различен.

4. Заключение

Конкретният казус, предмет на вниманието на ВКС, поражда множество въпроси за отговорността на приелите по опис недееспособни наследници и за степента на защита, която те могат да очакват от правния ред. Смятам, че независимо от закрилата на чл. 61, ал. 2 ЗН, върху недееспособните наследници и по-скоро върху техните родители, настойници и попечители тежи задължението за управление на наследството в интерес на наследствените кредитори, както и забраната за отчуждаване на наследствени имоти, освен с разрешение на районния съдия, в сроковете по

чл. 65, ал. 1 ЗН. След навършване на пълнолетие или отпадането на недееспособността всякакви съображения в интерес на закрилата на наследника отпадат, но веднъж извършеното приемане на наследството по опис не може да бъде заличено, противно на приетото от ВКС.